

تکفیر از دیدگاه علمای اسلام

تألیف: علی اصغر رضوانی

کنگره جهانی «جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام»

ق/ ۱۳۹۳

سرشناسه: رضوانی، علی اصغر، ۱۳۴۱ -

عنوان و پدیدآور: تکفیر از دیدگاه علمای اسلام/ مولف علی اصغر رضوانی؛ به سفارش گنگره جهانی جریان های افراطی و

تکفیری از دیدگاه علمای اسلام

مشخصات نشر: قم: دارالاعلام لمدرسة اهل البيت (ع)، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۴۹۹ ص.

شابک: 978-600-94845-6-0

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۸۹ - ۴۹۹

موضوع: تکفیر

موضوع: فقیهان اهل سنت - نظریه درباره تکفیر

موضوع: مجتهدان و علما - نظریه درباره تکفیر

موضوع: سلفیه - عقاید - نقد و تفسیر

موضوع: وهابیه - عقاید - نقد و تفسیر

شناسه افزوده: گنگره جهانی جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام (نخستین: ۱۳۹۳: قم)

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ - ۷ - ۲۵۸/۲ - BF

رده بندی دیوینی: ۲۹۷/۴۶۴

شماره کتابشناسی: ۹۳۲۹۷۴۶۴

گنگره جهانی «جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام»

گنگره جهانی
جریان های افراطی و تکفیری
دیدگاه علمای اسلام
کتابخانه و موزه
اسلامی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران
National Library and Archives of Iran
Ministry of Culture and Islamic Affairs

قم، خیابان شهدا، نبش کوچه ۲۲، پلاک ۲۱۸

تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۱۴۱

ایمیل: info@makhateraltakfir.com

وبسایت: www.makhateraltakfir.com

تکفیر از دیدگاه علمای اسلام

مؤلف: علی اصغر رضوانی

به سفارش: گنگره جهانی «جریان های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام»

ناشر: دارالاعلام لمدرسة اهل البيت (ع)

ویراستار: سلمان رحیمی

طراح جلد: محمد مهدی اسعدی

صفحه آرا: محبوب محسنی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ و صحافی: سلیمان زاده

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

قم، خیابان شهید فاطمی، کوچه شماره ۲، فرعی اول، پلاک ۳۱

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۰۷۲۹ - ایمیل: info@darolelam.ir

وبسایت: darolelam.ir

کلیه حقوق این اثر برای گنگره محفوظ می باشد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دام ظلّه)

ریاست عالی کنگره:

عصر ما روزگارِ حوادثِ دردناک و پیچیده و فتنه‌های خطرناک برای اسلام و مسلمین است و سرچشمه آن دو چیز است: توطئه دشمنان خارجی اسلام و همکاری منافقین داخلی. یکی از خطرناک‌ترین آن‌ها فتنه تکفیری‌ها و افراطیون است که اخیراً به صورت گروهی به نام داعش و امثال آن درآمدہ‌اند.

فتنه تکفیر از کجا برخاسته؟ و به چه وسیله‌ای رشد کرده؟ و عوامل گسترش آن، چه بوده؟ و راه خاموش کردن آن چیست؟ هر کدام درخور بحث و دقت است، و به یقین برنامه‌های سیاسی و نظامی، به‌ت‌های برای دفع این فتنه‌ها کارساز نیست هرچند صادقانه باشد.

باید علمای بزرگ اسلام ریشه‌های این تمکد نادرست را با منطق صحیح قطع کنند و جوانان را از جذب شدن به سوی آن باز دارند.

بر این اساس، تصمیم گرفته شد به کمک جمعی از دانشمندان آگاه و دلسوز، کنگره جهانی به نام «جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام» از تمام مذاهب تشکیل شود و در این زمینه به مطالعات دقیقی پردازند و نتیجه آن را در دسترس همگان بگذارند تا با آگاهی عموم مسلمین این‌شاءالله این فتنه خاموش شود.

آنچه در این آثار مطالعه می‌فرمایید بخشی از این مطالعات است.

﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾

قم - حوزه علمیه

ناصر مکارم شیرازی

ذی‌الحجه ۱۴۳۵ قمری

فصل اول:

دست مایه‌های تکفیر: اسلام، ایمان و کفر

۴۵	اسلام
۴۵	مفهوم لغوی اسلام
۴۶	مفهوم اصطلاحی اسلام
۴۸	ترتیب آثار و احکام اسلام بر اقرار لفظی
۴۹	الف) روایات اهل سنت
۵۰	ب) روایات شیعه
۵۳	ایمان
۵۳	مفهوم لغوی ایمان
۵۶	مفهوم شرعی ایمان
۵۷	جهت اول
۵۷	جهت دوم
۵۸	جهت سوم
۵۹	تأثیر تصدیق در حقیقت ایمان
۵۹	مفهوم تصدیق
۶۰	نقد ادله عدم دخالت تصدیق در ایمان
۶۰	دلیل اول
۶۱	نقد
۶۱	دلیل دوم
۶۲	نقد
۶۲	تأثیر عمل در مفهوم ایمان
۶۳	۱. نظریه رکن بودن عمل در ایمان
۶۴	دلیل اول
۶۵	نقد

۶۵	دلیل دوم
۶۶	نقد
۶۶	دلیل سوم
۶۶	نقد
۶۶	دلیل چهارم
۶۷	نقد
۶۷	دلیل پنجم
۶۷	نقد
۶۷	دلیل ششم
۶۸	نقد
۶۸	دلیل هفتم
۶۸	نقد
۶۸	دلیل هشتم
۶۹	نقد
۶۹	دلیل نهم
۶۹	نقد
۷۰	دلیل دهم
۷۰	نقد
۷۱	دلیل یازدهم
۷۱	نقد
۷۱	دلیل دوازدهم
۷۱	نقد
۷۲	۲. رکن نبودن عمل در ایمان
۷۴	دلیل اول
۷۴	دلیل دوم
۷۴	دلیل سوم
۷۴	دلیل چهارم
۷۵	دلیل چهارم
۷۵	لزوم التزام به مقتضای ایمان

۷۷	زیاده و نقصان در ایمان
۷۸	۱. قول به تشکیکی نبودن ایمان
۷۸	توجیه اول
۷۹	نقد
۷۹	توجیه دوم
۷۹	نقد
۸۰	توجیه سوم
۸۰	نقد
۸۰	توجیه چهارم
۸۰	نقد
۸۱	۲. اظن بودن نزاع
۸۱	نقد
۸۳	۳. قول تشکیکی در رد ایمان
۸۷	۴. تشکیک در عمل ناشی از تصدیق
۸۷	نقد
۸۷	تأثیر اقرار به شهادتین در ترتب آثار اسلام و ایمان
۸۹	اجتماع نفی ایمان با اسلام
۸۹	الف) آیات
۸۹	ب) روایات
۹۰	ج) عبارات علما
۹۲	ارکان اسلام و ایمان
۹۲	۱. تصدیق به توحید
۹۳	۲. تصدیق به نبوت پیامبر اسلام ﷺ
۹۴	۳. اقرار به معاد
۹۹	کفر
۹۹	مفهوم کفر
۱۰۳	مفهوم اصطلاحی کفر
۱۰۳	۱. تعریف به عدم ایمان
۱۰۴	۲. تعریف به تکذیب

- ۱۰۵ ۳. تعریف به انکار صدق نبی
- ۱۰۵ ۴. تعریف به عدم تصدیق
- ۱۰۵ ۵. تعریف به جهل
- ۱۰۵ ۶. تعریف به شک
- ۱۰۶ تقابل کفر با ایمان
- ۱۰۷ استعمال کفر در مقابل ایمان در قرآن
- ۱۰۷ اقسام کفر
- ۱۰۷ الف) تقسیم کفر به اعتبار حکم آن
- ۱۰۷ ۱. روایات
- ۱۰۸ ۲. لغوین
- ۱۰۸ ۳. سببه و تابعین
- ۱۰۹ ۴. دیدگاه شما
- ۱۱۳ میزان در کفر اکبر
- ۱۱۴ میزان در کفر اصغر
- ۱۱۴ راه‌های تشخیص کفر اکبر از کفر اصغر
- ۱۱۴ ۱. تصریح بر نوع آن:
- ۱۱۵ ۲. دلالت نصوص دیگر:
- ۱۱۵ ۳. دلالت خود روایت:
- ۱۱۶ حکم کفر اصغر
- ۱۱۶ سبب اطلاق کفر بر عمل غیر منخرج از ملت اسلام
- ۱۱۸ ب) تقسیم کفر به لحاظ اطلاق و تعیین
- ۱۱۸ ۱. کفر مطلق
- ۱۱۹ ۲. کفر معین
- ۱۲۰ میزان در کفر به مبدأ و معاد
- ۱۲۰ ۱. مخالفت حکم نقلی
- ۱۲۲ نقد
- ۱۲۳ ۲. مخالفت حکم عقلی و ضروری
- ۱۲۴ ۳. مخالفت حکم عقل بدیهی و ضروری منجر به انکار عقلی بدیهی
- ۱۲۴ ۴. شک در مبدأ و حکم ضروری

۱۲۵	نقد
۱۲۵	اختلاف در سببیت انکار ضروری برای کفر
۱۲۵	۱. قول به سببیت مستقل
۱۲۶	دلیل اول
۱۲۶	نقد
۱۲۶	دلیل دوم
۱۲۷	نقد
۱۲۷	۲. قول به عدم سببیت مستقل
۱۲۹	۳. قول به تفصیل

فصل دوم:

تکفیر از دیدگاه قرآن، روایات، صحابه و اندیشمندان اسلامی

۱۳۳	تکفیر
۱۳۳	مفهوم تکفیر
۱۳۳	اصالت عدم تکفیر
۱۳۶	لزوم احتیاط در تکفیر
۱۳۷	علمای اسلام و دستور به احتیاط در تکفیر
۱۴۱	وجوب تفحص و عدم سرعت در تکفیر
۱۴۲	توسعه دایره اسلام
۱۴۲	۱. آسان بودن ورود در اسلام
۱۴۳	۲. کفایت ایمان اجمالی برای دخول در اسلام
۱۴۳	۳. وجوب دعوت به سوی خدا نه به تکفیر
۱۴۳	تکفیر از دیدگاه قرآن و روایات
۱۴۵	تکفیر از دیدگاه روایات
۱۵۱	تکفیر از دیدگاه صحابه
۱۵۳	تکفیر از دیدگاه سلف
۱۵۴	ابن سیرین (متوفی ۱۱۰ق)
۱۵۴	ابن ابی لیلی (متوفی ۱۴۸ق)
۱۵۵	ابوحنیفه (متوفی ۱۵۰ق)

- ۱۵۵ اوزاعی (متوفی ۱۵۷ق)
- ۱۵۶ سفیان ثوری (متوفی ۱۶۱ق)
- ۱۵۶ قاضی ابویوسف (متوفی ۱۸۲ق)
- ۱۵۶ محمد بن حسن شیبانی (متوفی ۱۸۹ق)
- ۱۵۶ شافعی (متوفی ۲۰۴ق)
- ۱۵۷ حافظ حمیدی (متوفی ۲۱۹ق)
- ۱۵۸ احمد بن حنبل (متوفی ۲۴۱ق)
- ۱۵۸ عبدالسلام بن قاسم (متوفی ۲۴۴ق)
- ۱۵۹ اسماعیل بن یحیی مزنی (متوفی ۲۶۴ق)
- ۱۵۹ داود بن علی (متوفی ۲۷۰ق)
- ۱۶۰ عثمان بن سعید دارمی (متوفی ۲۸۰ق)
- ۱۶۰ تکفیر از دیدگاه بدیع‌الزمان ابن کثیر
- ۱۶۰ طحاوی (متوفی ۳۲۰ق)
- ۱۶۲ ابوالحسن اشعری (متوفی ۳۲۴ق)
- ۱۶۳ قیروانی (متوفی ۳۸۶ق)
- ۱۶۳ عیبدالله بن محمد بن بطه عکبری (متوفی ۳۸۷ق)
- ۱۶۴ ابوسلیمان محمد بن محمد خطابی (متوفی ۳۸۸ق)
- ۱۶۵ ابومحمد عبدالوهاب بن علی بن نصر بغدادی (متوفی ۴۱۲ق)
- ۱۶۵ امام جوینی (متوفی ۴۳۸ق)
- ۱۶۵ ابن حزم (متوفی ۴۵۶ق)
- ۱۶۷ شیخ طوسی (متوفی ۴۶۰ق)
- ۱۶۸ ابن عبدالبر (متوفی ۴۶۳ق)
- ۱۶۸ ابواسحاق شیرازی (متوفی ۴۷۶ق)
- ۱۶۹ ابوالمحاسن رویانی (متوفی ۵۰۲ق)
- ۱۶۹ ابوحامد غزالی (متوفی ۵۰۵ق)
- ۱۷۴ بغوی (متوفی ۵۱۶ق)
- ۱۷۴ قاضی عیاض یحصبی اندلسی (متوفی ۵۴۴ق)
- ۱۷۵ ابوالفتح محمد بن عبدالکریم شهرستانی (متوفی ۵۴۸ق)
- ۱۷۶ ابن عساکر دمشقی (متوفی ۵۷۱ق)

- ۱۷۶ ابن طفیل اندلسی (۵۸۱ق)
- ۱۷۶ کاسانی (متوفی ۵۸۷ هـ)
- ۱۷۷ جمال الدین احمد بن محمد غزنوی حنفی (متوفی ۵۹۳ق)
- ۱۷۷ ابن رشد اندلسی (متوفی ۵۹۵ ق)
- ۱۷۷ محمد بن عمر فخر رازی (متوفی ۶۰۶ق)
- ۱۷۸ ابن قدامه حنبلی (متوفی ۶۲۰ق)
- ۱۷۸ محیی الدین ابن عربی (متوفی ۶۳۸ق)
- ۱۷۹ ابوالعباس قرطبی (متوفی ۶۵۶ق)
- ۱۷۹ قرطبی (متوفی ۶۷۱ق)
- ۱۸۰ محقق حلّی رحمته الله (متوفی ۶۷۶ق)
- ۱۸۲ نووی (متوفی ۶۷۶ق)
- ۱۸۵ ابن دقیق العید (متوفی ۷۰۲ق)
- ۱۸۶ خطیب شافعی (متوفی ۷۳۹ق)
- ۱۸۶ ذهبی (متوفی ۷۴۸ق)
- ۱۹۳ ابن قیم جوزیه (متوفی ۷۵۱ق)
- ۱۹۴ شیخ ابومحمد طاهر بن احمد قزوینی (متوفی ۷۵۶ق)
- ۱۹۵ قاضی ایجی (متوفی ۷۵۶ق)
- ۱۹۶ تقی الدین سبکی (متوفی ۷۵۶ق)
- ۱۹۷ ابن تیمیه (متوفی ۷۵۸ق)
- ۲۰۰ بابر تی (متوفی ۷۸۶ق)
- ۲۰۰ امام شاطبی (متوفی ۷۹۰ق)
- ۲۰۲ ابن ابی العز حنفی (متوفی ۷۹۳ق)
- ۲۰۳ تفتازانی (متوفی ۷۹۳ق)
- ۲۰۳ زین الدین عراقی (متوفی ۸۰۶ق)
- ۲۰۴ میر سید شریف جرجانی (متوفی ۸۱۲ق)
- ۲۰۶ تقی الدین ابوبکر بن محمد حسینی حصنی شافعی (م ۸۲۹ق)
- ۲۰۶ ابن الوزیر (متوفی ۸۴۰ق)
- ۲۰۸ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ق)
- ۲۱۰ بدرالدین عینی (متوفی ۸۵۵ق)

- ۲۱۱ ابن‌الهام حنفی (متوفی ۸۶۱ق)
- ۲۱۱ شیخ جلال‌الدین محلی (متوفی ۸۶۴ق)
- ۲۱۲ کمال‌الدین مقدسی (متوفی ۹۰۶ق)
- ۲۱۳ محقق دوانی (متوفی ۹۰۸ق)
- ۲۱۳ شهید ثانی (متوفی ۹۶۵ق)
- ۲۱۴ شهاب‌الدین قسطلانی (متوفی ۹۲۳ق)
- ۲۱۴ ابن‌نجیم مصری (متوفی ۹۷۰ق)
- ۲۱۵ شعرانی حنفی (متوفی ۹۷۳ق)
- ۲۱۷ ابن حجر هیتمی (متوفی ۹۷۳ق)
- ۲۱۸ شربینی خطیب (متوفی ۹۷۷ق)
- ۲۱۹ ملا علم قاری (متوفی ۱۰۱۴ق)
- ۲۲۱ بوسنوی (متوفی ۱۰۲۴ق)
- ۲۲۲ محمد عبدالرؤف مناری (متوفی ۱۰۳۱ق)
- ۲۲۲ فاضل هندی (متوفی ۱۰۱۷ق)
- ۲۲۳ احمد بن علی بصری (زنده در سال ۱۰۵۱ق)
- ۲۲۳ محمد بن احمد بن سالم سفارینی حبلی (متوفی ۱۱۸۸ق)
- ۲۲۳ محمد بن سلیمان کردی (متوفی ۱۱۹۴ق)
- ۲۲۴ سلیمان بن عبدالوهاب (متوفی ۱۲۱۰ق)
- ۲۲۸ دسوقی ازهری (متوفی ۱۲۳۰ق)
- ۲۲۸ علوی بن احمد بن حسن حداد (متوفی ۱۲۳۲ق)
- ۲۲۹ شوکانی (متوفی ۱۲۵۰ق)
- ۲۳۱ ابن عابدین (متوفی ۱۲۵۲ق)
- ۲۳۲ صاحب جواهر (متوفی ۱۲۶۶ق)
- ۲۳۳ عثمان بن عبدالعزیز بن منصور ناصری (متوفی ۱۲۸۲ق)
- ۲۳۳ شیخ محمد بن عبدالله نجدی
- ۲۳۵ عبدالغنی غنیمی میدانی حنفی (متوفی ۱۲۹۸ق)
- ۲۳۶ احمد زینی دحلان (متوفی ۱۳۰۴ق)
- ۲۳۸ محمد صدیق قنوجی (متوفی ۱۳۰۷ق)
- ۲۳۸ نیهانی (متوفی ۱۳۵۰ق)

۲۳۹	رشید رضا (متوفی ۱۳۵۴ق)
۲۳۹	دکتر محمد عبدالله دراز (متوفی ۱۳۷۷ق)
۲۴۰	سید اسماعیل بن مهدی بن حمید غربانی حسنی (متوفی ۱۴۰۰ق)
۲۴۲	اجماع متکلمان و فقها

فصل سوم:

راه‌های علاج تکفیر افراطی، خطرات و پی‌آمدهای تکفیر

۲۴۵	راه‌های علاج تکفیر افراطی
۲۴۵	۱. شناخت هر مذهب از منابع آن
۲۴۶	۲. حسن ظن به دیگری
۲۴۷	۳. عدم حکم به لوازم اعتقادات
۲۴۸	۴. حکم ظاهر افراد
۲۴۸	قرآن و حکم به ظاهر افراد
۲۴۸	روایات اهل بیت علیهم‌السلام و حکم به ظاهر افراد
۲۴۹	روایات اهل سنت و حکم به ظاهر افراد
۲۵۳	علمای اهل سنت و حکم به ظاهر
۲۵۳	ابومسلم اصفهانی (متوفی ۳۲۲ق)
۲۵۴	ابن ابی حاتم رازی (متوفی ۳۲۷ق)
۲۵۴	طبرانی (متوفی ۳۶۰ق)
۲۵۵	ثعلبی (متوفی ۴۲۷ق)
۲۵۵	ابن حزم (متوفی ۴۵۶ق)
۲۵۶	قشیری نیشابوری (متوفی ۴۶۵)
۲۵۶	بغوی (متوفی ۵۱۰ق)
۲۵۶	ابوعلی طبرسی (متوفی ۵۴۸ق)
۲۵۷	ابن‌الصلاح (متوفی ۶۴۳ق)
۲۵۷	نووی (متوفی ۶۷۶ق)
۲۵۸	ابوحیان اندلسی (متوفی ۷۴۵ق)
۲۵۸	ذهبی (متوفی ۷۴۸هـ)
۲۵۹	ابن تیمیه (متوفی ۷۵۸ق)

- ۲۵۹ امام شاطبی (متوفی ۷۹۰ق)
- ۲۶۰ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ق)
- ۲۶۰ جلال‌الدین سیوطی (متوفی ۹۱۱ق)
- ۲۶۰ فیضی ناکوری (متوفی ۱۰۰۴ق)
- ۲۶۱ ابن عجبیه حسنی (متوفی ۱۲۲۴ق)
- ۲۶۲ شوکانی (ت ۱۲۵۰ق)
- ۲۶۳ آلوسی بغدادی (متوفی ۱۲۷۰ق)
- ۲۶۴ قنوجی بخاری (متوفی ۱۳۰۷ هـ)
- ۲۶۴ محمد جمال‌الدین قاسمی (متوفی ۱۳۳۲ق)
- ۲۶۵ رشید رضا (متوفی ۱۳۵۴ق)
- ۲۶۵ مصطفی خیری منصوری (متوفی ۱۳۹۰ق)
- ۲۶۶ ۵. گفت‌وگو در مسائل اختلافی
- ۲۶۶ ۶. دوری از خط شیعه
- ۲۶۹ ۷. پرهیز از کید دشمنان اسلام
- ۲۷۰ ۸. ضرورت یک‌صدایی به هنگام شهادت
- ۲۷۰ ۹. پرهیز از کلمات حساسیت‌زا و نفرت‌انگیز یکدیگر
- ۲۷۱ ۱۰. پرهیز از ناسزاگفتن به مقدسات طرف مقابل
- ۲۷۱ ۱۱. رعایت اخلاق اسلامی درباره یکدیگر
- ۲۷۲ ۱۲. ملاقات و گفت‌وگو
- ۲۷۳ ۱۳. علم درباره اصطلاحات یکدیگر
- ۲۷۳ ۱۴. یکی شدن اصطلاحات
- ۲۷۴ ۱۵. بازنگری تدوین تاریخ اسلامی
- ۲۷۵ ۱۶. پرداختن به مسائل مهم
- ۲۷۷ ۱۷. همکاری در مسائل اتفاقی
- ۲۸۰ ۱۸. لحاظ مراتب اعمال
- ۲۸۱ ۱۹. ملاحظه ظرفیت‌های مردم
- ۲۸۲ ۲۰. رعایت تساهل و تسامح
- ۲۸۴ ۲۱. عدم تکفیر در مسائل اجتهادی
- ۲۸۵ ۲۲. دوری از هوای نفس

۲۸۵	عوامل تندروی در تکفیر
۲۸۵	۱. تعصب در رأی
۲۸۶	۲. محور قراردادن اشخاص
۲۸۶	۳. تقلید کورکورانه
۲۸۷	۴. سوابق افکار
۲۸۷	۵. سوءظن به دیگران
۲۸۸	۶. فهم ظاهری از دین
۲۸۹	۷. پیروی از متشابهات
۲۹۰	۸. عدم آگاهی از مبانی دیگران
۲۹۰	۹. عدم شناخت حقایق تاریخی
۲۹۱	۱۰. جهل
۲۹۳	۱۱. آگاهی به دانش ادک و برداشت‌های شخصی
۲۹۳	۱۲. عجب و تعجب بزرگ‌بینی
۲۹۴	خطرات و پی‌آمدهای تکفیر افراط‌گری
۲۹۴	۱. تضعیف اتحاد مسلمانان
۲۹۵	۲. کشتن افراد به اسم دین
۲۹۶	۳. طعن در امت اسلامی
۲۹۸	۴. مخالفت تکفیر با روح تسامح و جهانی‌بودن دین
۲۹۹	۵. تحجر فکری
۳۰۱	دیدگاه سلف درباره تکفیر اهل قبله
۳۰۳	موانع تکفیر
۳۰۳	الف) تقلید
۳۰۳	۱. قول به عدم جواز
۳۰۴	۲. قول به جواز
۳۰۴	عذر بودن تقلید نزد ابن تیمیه
۳۰۵	ب) تأویل
۳۰۹	ج) اجتهاد
۳۱۰	اختلافات اجتهادی، دست‌آویز اختلافات میهنی
۳۱۰	انتقال اختلاف اجتهادی به اصول عقاید

۳۱۳	عذر بودن اجتهاد
۳۱۷	آثار ضعف بصیرت در دین
۳۱۷	۱. تکفیر افراطی
۳۱۸	۲. ظاهرگرایی در فهم دین
۳۱۸	۳. اشتغال به موضوعات جانبی
۳۱۹	۴. اسراف در تحریم
۳۱۹	۵. مشتبه شدن مفاهیم
۳۱۹	۶. پیروی از متشابهات و ترک محکّمات
۳۲۰	عدم جواز تکفیر به لازمه مذهب
۳۲۴	نقد شبهه لزوم تکفیر کافر
۳۲۴	پاسخ
۳۲۷	تبرئه شیعه از تکفیر مخالفان
۳۲۷	۱. روایات
۳۲۹	۲. دیدگاه بزرگان شیعه
۳۳۰	۳. اعتقاد به اصل دین بودن امامت
۳۳۰	۴. ضروری دین بودن امامت
۳۳۳	۵. ادعای اجماع
۳۳۳	۶. ناصبی بودن مخالف

فصل چهارم:

موارد اتفاق و اختلاف بر تکفیر در مذاهب اسلامی

۳۳۷	موارد اتفاق بر تکفیر
۳۳۷	۱. منکر الوهیت خدا و توحید و رسول
۳۳۸	۲. منکر ضروری دین
۳۳۹	۳. غالی
۳۴۰	۴. دشنام دهنده پیامبر ﷺ
۳۴۰	الف) فتاوی علمای شیعه
۳۴۲	ب) روایات اهل بیت (علیهم السلام)
۳۴۳	ج) روایات اهل سنت

۳۴۵	موارد اختلافی در تکفیر مسلمانان
۳۴۵	۱. تکفیر معتقدان به خلق قرآن
۳۴۶	بررسی موضوع
۳۴۶	نقد
۳۴۷	۲. تکفیر معتقدان به تحریف قرآن
۳۴۸	بررسی موضوع
۳۴۸	۳. تکفیر مرتکب گناه کبیره
۳۴۸	اصول خوارج در تکفیر مرتکب گناه کبیره
۳۴۹	۱. عدم تبعیض در ایمان
۳۴۹	نقد
۳۵۱	۱. عدم امکان اجتماع بین ایمان و نفاق
۳۵۱	نقد
۳۵۲	ادله خوارج در تکفیر مرتکب کبیره
۳۵۲	دلیل اول
۳۵۳	نقد
۳۵۳	دلیل دوم
۳۵۴	نقد
۳۵۴	دلیل سوم
۳۵۴	نقد
۳۵۵	دلیل چهارم
۳۵۵	نقد
۳۵۶	دلیل پنجم
۳۵۶	نقد
۳۵۶	دلیل ششم
۳۵۷	نقد
۳۵۷	ادله اسلام مرتکب گناه کبیره
۳۵۷	الف) آیات
۳۵۸	ب) روایات
۳۶۱	اصول عدم تکفیر مرتکب گناه کبیره

- ۳۶۱ اصل اول: تفاضل ایمان
- ۳۶۱ اصل دوم: اجتماع حسنه و سیئه در یک فرد
- ۳۶۲ اصل سوم: نفی ایمان از برخی افراد مسلم
- ۳۶۳ دیدگاه اهل سنت درباره مرتکب گناه کبیره
- ۳۶۵ بررسی موضوع
- ۳۶۵ الف) جزء مقوم مجموعی
- ۳۶۵ ب) جزء مقوم افرادی
- ۳۶۵ ج) جزئیت التزام
- ۳۶۶ د) عدم جزئیت و شرط کمال
- ۳۶۶ ۴. تکفیر مخالف اجماع
- ۳۶۶ نقدها
- ۳۶۹ ۵. تکفیر متکرر روایت باری تعالی در آخرت
- ۳۶۹ بررسی موضوع
- ۳۷۰ ۶. تکفیر متساهل در اسلام
- ۳۷۰ نقد
- ۳۷۱ بررسی روایات شیعه
- ۳۷۲ توجیه روایات
- ۳۷۳ بررسی موضوع
- ۳۷۵ ۷. تکفیر، تشبیه به کفار
- ۳۷۵ نقد
- ۳۷۵ ۸. تکفیر فلاسفه
- ۳۷۶ نقد
- ۳۷۶ تناقض بین مبنا و بین آرا و فتاوی ابن تیمیه
- ۳۷۹ ۹. تکفیر کسانی که معتقد به ارتداد صحابه بعد از رسول خداوند
- ۳۸۰ نقد
- ۳۸۰ عدم جواز تکفیر دشنام‌دهنده صحابه
- ۳۸۰ الف. انواعی از آیات درباره صحابه
- ۳۸۵ ب. وجود روایات مختلف درباره صحابه
- ۳۹۲ ج. عدم جواز تکفیر مجتهد

- د. عدم جواز تکفیر تأویل کننده ۳۹۲
- ه. ذنب مغفور بودن سب صحابی نزد ابن تیمیه ۳۹۲
- و. اعتقاد صحابه به عدم کفر دشنام دهنده به خود ۳۹۳
- ز. سیره سلف در عدم تکفیر دشنام دهنده صحابی ۳۹۳
- ح. مخالفت تکفیر با سیره پیامبر ﷺ ۳۹۳
- ط. اجماع بر عدم کفر دشنام دهنده صحابه ۳۹۴
- ی. تکفیر نشدن دشنام دهنده برخی از صحابه، از سوی اهل سنت ۳۹۴
- ک. توثیق لعن کننده صحابی از سوی اهل سنت ۳۹۸
- عدم کفر لعن کننده صحابه، از نظر ابن تیمیه ۴۰۱
- دیدگاه ابن تیمیه درباره سب صحابه ۴۰۱
- بر اسم موضوع ۴۰۲
- از منافضات سب ابن تیمیه ۴۰۲
- کفر نبود سب سلمان ۴۰۳
- پعدم جواز قتل سب صحابی ۴۰۳
- اعتقاد شیعه درباره صحابه ۴۰۴
۱۰. عدم کفر انکار خلافت ابوبکر و عمر ۴۰۵
- اعتراف علمای اهل سنت به عدم کفر ۴۰۷
۱۱. عدم جواز تکفیر دشنام دهنده خلفا ۴۰۸
- ۱-۱۱. تکفیر نشدن دشنام دهندگان از سوی خلفا ۴۰۸
- الف) ابوبکر بن ابی قحافه ۴۰۸
- ب) عثمان بن عفان ۴۰۸
- ج) امیر مؤمنان علی ۴۰۸
- ۲-۱۱. عدم جواز تکفیر دشنام دهنده خلفا از سوی علمای اهل سنت ۴۰۹
- ۳-۱۱. دشنام داده شدن حضرت علی علیه السلام از سوی معاویه ۴۰۹
- ۴-۱۱. سیره پیامبر ﷺ بر عدم تکفیر ۴۱۱
- ۵-۱۱. سیره سلف بر عدم تکفیر ۴۱۲
۱۲. تکفیر استمداد کننده از ارواح اولیا بعد از مرگ (در برزخ) ۴۱۲
- استغاثه به ارواح اولیا از دیدگاه اهل سنت ۴۱۲
- الف) روایات ۴۱۲

- ۴۱۴ (ب) صحابه و استغاثه به روح پیامبر ﷺ
 ۴۱۹ (ج) مسلمانان و استغاثه به ارواح اولیا
 ۴۲۲ (د) دیدگاه علمای اهل سنت درباره استغاثه به ارواح اولیا

فصل پنجم:

ترور، اغتیال و اعتدال

- ۴۳۹ مفهوم شناسی
 ۴۳۹ (الف) مفهوم ارهاب و ترور
 ۴۴۱ (ب) مفهوم اغتیال
 ۴۴۲ (ج) فتک
 ۴۴۳ حکم ترور آدمکشی از دیدگاه شرع
 ۴۴۳ (الف) آیات قرآن
 ۴۴۴ (ب) روایات اهل سنت
 ۴۵۷ (ج) روایات اهل بیت علیهم السلام
 ۴۵۹ (د) تاریخ
 ۴۶۳ ارهاب و خشونت از دیدگاه اندیشمندان اسلامی
 ۴۶۳ حسن بصری متوفی (۱۱۰ هـ)
 ۴۶۳ امام ابو بکر آجری (متوفی ۳۶۰ هـ)
 ۴۶۴ ابن منده (متوفی ۳۹۵ ق)
 ۴۶۵ ماوردی (متوفی ۴۵۰ هـ)
 ۴۶۶ شیخ طوسی (متوفی ۴۶۰ ق)
 ۴۶۶ ابوالفرج ابن جوزی (متوفی ۵۹۷ ق)
 ۴۶۷ بیضاوی (متوفی ۶۹۱ ق)
 ۴۶۸ زیلعی (متوفی ۷۶۲ هـ)
 ۴۶۸ ابن رجب حنبلی (متوفی ۷۹۵ ق)
 ۴۶۹ ابوحفص دمشقی (متوفی ۸۸۰ ق)
 ۴۶۹ ابن تمجید (متوفی ۸۸۶ ق)
 ۴۶۹ جلال الدین سیوطی
 ۴۷۰ خطیب شربینی (متوفی ۹۷۷ ق)

۴۷۱	ابوالسعود (متوفی ۹۸۲ق)
۴۷۱	شهاب‌الدین خفاجی (متوفی ۱۰۶۹ق)
۴۷۲	قونوی (متوفی ۱۱۹۵ق)
۴۷۲	ابوبکر حدّاد
۴۷۳	کمال‌الدین بن الهمام حنفی
۴۷۳	قرطبی
۴۷۴	ابن حجر عسقلانی
۴۷۵	اعتدال
۴۷۵	اعتدال از دیدگاه قرآن کریم
۴۷۶	اعتدال از دیدگاه احادیث
۴۷۹	اعتدال اسلام از منظر تاریخ
۴۸۴	اعتدال اسلام از دیدگاه مستشرقان
۴۸۵	اعتدال دین اسلام از دیدگاه اندیشمندان اسلامی
۴۸۵	ابوحامد غزالی (متوفی ۵۰۵هـ)
۴۸۵	صدرالشریعة (متوفی ۷۴۷هـ/ق)
۴۸۶	ابن‌قیم جوزیه (متوفی ۷۵۱ق)
۴۸۶	شاطبی (متوفی ۷۹۰ق)
۴۸۷	بیضاوی (متوفی ۷۹۱ هجری)
۴۸۷	شوکانی (ت ۱۲۵۰ق)
۴۸۹	فهرست منابع